

УДК 336: 334.012.82

В.І. Ієрусалимов

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ НА СТАН ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті розглядається вплив зовнішніх факторів на фінансову систему України. Серед таких факторів автор виділяє: співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями, інтеграцію України до Європейського простору, квотування та обмеження експорту, вплив обмінного курсу на формування умов зовнішньої торгівлі, роль іноземних інвестицій в економіку України та геополітичний фактор. Автор наводить актуальні дані щодо впливу зовнішніх факторів на економіку України. За допомогою конкретних прикладів йде розгляд зовнішніх факторів в приєднанні держави до європейського простору.

The main subject of this article is about the financial system of Ukraine and the influence of external factors of different kinds. The purpose of the article is a separation of external factors and their influence on financial system of Ukraine in conditions of economy transformation processes in Ukraine and in the way of European integration

Author using the main methods of analysis of already published scientific works on this subject and comparing with information of already received the latest information and make common generalization of major external factors that affects on the financial system of Ukraine, with indication of specific examples.

The author examines Ukraine's cooperation with international financial institutions, the integration of Ukraine into the European space, quotas and export restrictions, the impact of exchange rate formation in terms of trade, the role of foreign investment in Ukraine and geopolitical factor.

The results of this research work can be used in research activities and in the legislative process.

Ключові слова: експорт, імпорт, геополітика, євроінтеграція, фінансова система

Keywords: exports, imports, geopolitics, evrointegration, financial system

В умовах трансформаційних процесів на шляху євроінтеграції України, на економіку України і зокрема її фінансову систему впливають ряд зовнішніх факторів. Їх дослідження має теоретичне та практичне значення для вирішення актуальних проблем, що стосуються приведення економіки України до норм європейських стандартів.

Трансформація економіки України та вплив на неї зовнішніх факторів були досліджені у роботах провідних науковців серед яких слід відзначити доробки: О.І. Барановського, О.Г. Білорус, І.О. Луніної, В.М. Мельника та інших.

Головним завданням та метою статті є виокремлення та дослідження основних зовнішніх факторів впливу на фінансову систему України, які є актуальними на момент публікації та наведення їх практичних прикладів.

Сучасний розвиток фінансової системи України, якій пов'язаний із світовими глобалізаційними та інтеграційними процесами, зокрема залежить від тенденцій взаємодії міжнародної, міждержавних та національних фінансових систем. Тому, враховуючи посилення глобальних ризиків і загроз євроінтеграційна спрямованість національного фінансового розвитку України визначається не лише внутрішніми, а й зовнішніми факторами. З урахуванням можливостей стратегічної фінансової позиції нашої держави здійснимо розгляд зовнішніх факторів, що впливають стан фінансової системи в умовах трансформаційної економіки України на шляху євроінтеграції [7, с.175].

Співпраця з міжнародними фінансовими інституціями. Важливим зовнішнім фактором у розбудові фінансової системи України є співпраця з міжнародними фінансовими інституціями. Головними фінансовими інституціями у кредитних відносинах з Україною виступають Міжнародний валютний фонд, Група Світового банку, Європейський банк реконструкції та розвитку.

Відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 3 червня 1992 року Україна стала членом МВФ. З того часу йде постійна співпраця між державою та міжнародною фінансовою організацією задля стабілізації макроекономічної стабілізації та успішного проведення реформ фінансової системи та економіки загалом.

За час співпраці було реалізовано близько десяти програм співпраці, серед яких можна відзначити програму STF (системна трансформаційна позика), «Stand-By» (стабілізаційна позика), та попереджувальний «Stand-By», тобто механізм розширеного фінансування (позика на підтримку розвитку) [2, с. 147].

З лютого 2014 року, після дворічної перерви розпочався новий етап співпраці між Україною та МВФ. Результатом цього стало затвердження у квітні 2014 року Радою директорів МВФ ще однієї програми «Stand-By» на суму 17,1 млрд. дол США. Але в січні 2015 в результаті перемовин було вирішено замінити програму «Stand-By» на довготермінову програму Extended Fund Facility (EFF), за якою Україна впродовж чотирьох років мала би отримати 17,4 млрд. дол. США задля стабілізації і розвитку своєї економіки.

Щодо Групи Світового банку, то Україна набула членства у Групі Світового банку у 1992 році відповідно до Закону України від 3 червня 1992 р. №2402-XII, та як учасник-акціонер Світового банку, має 0,77% акцій.

Після МВФ дана фінансова інституція є другим кредитором для України, що надає кредитування для підтримки державного бюджету, проведені основних реформ, а також реалізації інвестиційних проектів.

Україна отримала більше 50 позик від Світового банку, метою яких було отримання коштів на реформування банківської системи та фінансового сектору. Крім цього, на даний момент реалізовується багато проектів під егідою Світового банку щодо розвитку інфраструктури, підвищення енергоефективності, покращення соціального становище населення України.

Щодо ЄБРР (European Bank for Reconstruction and Development), то Україна є повноправним членом ЄБРР з 1992 року відповідно до Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14.07.92 № 379.

ЄБРР здійснює свою діяльність виключно на комерційних засадах і більшість позик спрямовується не у державний, а у приватний сектор (близько 60%).

На даний момент можна відзначити проекти модернізації газокompресорних станцій на трубопроводі Уренгой-Помари-Ужгород, проект з побудови Панєвропейського коридору на користь «Укравтодор», та розширення Програми сприяння торгівлі (Trade Facilitation Programme), що надає змогу українським банківським установам підтверджувати через ЄБРР відповідні торгівельні документарні інструменти.

Інтеграція України до Європейського простору. Вступ України до Європейського Союзу — це один з пріоритетних напрямків зовнішньої політики України. Становлення України як частини європейського простору включає в себе не тільки політичну інтеграцію, а й економічну, що відображається на всій структурі фінансової системи [1, с. 19].

Дана домовленість стосується як скасування та зменшення мита (причому, якщо для України перехідний період триватиме до 10 років, то зміна тарифного розкладу ЄС відбулася одразу після ратифікації Угоди), так і антидемпінгових, захисних та інших заходів у сфері торгівлі.

Відповідно до домовленостей Україна має поступово досягти відповідності національної системи технічним регламентам ЄС та системам стандартизації, акредитації, робіт із оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС, а також дотримуватись принципів та практик, передбачених чинними рішеннями та регламентами ЄС. Також Україна зобов'язується привести своє законодавство до директив ЄС про загальну безпеку продуктів, щодо загальних вимог для акредитації і ринкового нагляду, що стосується торгівлі продукцією, щодо загальної системи маркетингу продукції, про одиниці виміру та про відповідальність за дефектну продукцію.

Крім того, Україна зобов'язалася протягом перехідного періоду, що триває до п'яти років привести своє законодавство у двадцяти семи сферах відповідно до норм законодавства ЄС.

В рамках Угоди Україна та ЄС мають поводити консультації стосовно економічних реформ та реалізації економічної політики, та покращення макроекономічної стабільності, платіжного балансу та сталості державних фінансів.

Україна також зобов'язалася реформувати систему державних фінансів і налагодити стабільність стабільних систем державного внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту на основі міжнародних стандартів [4].

Також сторони домовились співпрацювати у питаннях що стосуються бюджетної політики та процесу, розвитку виконання бюджетних програм та державного бюджету, управління державним боргом.

Необхідно відмітити співпрацю у сфері оподаткування з метою реформування податкової системи до норм та стандартів ЄС.

Квотування та обмеження експорту. Не дивлячись на Зону вільної торгівлі із країнами-членами Європейського Союзу, на експорт української продукції діє система квот, що значно обмежує українських виробників. Так згідно даних Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН за перші сім місяців 2016 року українські виробники майже повністю вичерпали квоти на поставки кукурудзу, меду, пшениці, оброблених томатів, цукру.

Одним із значних обмежень щодо експорту є запровадження з боку Росії обмежувальних заходів щодо транзиту вантажів з України. Це призвело до того, що у січні 2016 року експорт товарів з України до країн кавказького регіону, а також Центральної Азії, Китаю та Монголії впав майже у чотири рази у порівнянні з аналогічним періодом 2015 року. Крім того, слід також відзначити скасування Зони вільної торгівлі з Росією та майже повним обмеженням імпорту продуктів до цієї країни.

Необхідно також відмітити, що від кількості експортованих товарів та цін на них, залежить також надходження іноземної валюти до України. А квотування та обмеження експорту, поряд з низькими цінами на нафту, що формують ціни на головні сировинні товари експорту України, зокрема сталь, негативно впливають на надходження іноземної валюти до України [8, с. 366].

Отже, обмеження експорту не тільки стримує українських виробників, а й зменшує обсяг надходження іноземних валют до українського фінансового ринку.

Вплив обмінного курсу на формування умов зовнішньої торгівлі. Стрімке падіння курсу гривні по відношенню до долара США та євро у 2014 році не мало стимулюю-

чого ефекту впливу на експорт не дивлячись на низьку ціну українських продуктів для інших країн. Це було пов'язано як через низьку конкурентоспроможність української продукції, так і через низки квот, як зазначалося вище.

Зниження курсу національної валюти негативно відображається на імпорті товарів та послуг, оскільки імпортери мають підвищувати ціни на власну продукцію задля перекриття витрат через зниження валютного курсу країни контрагента [3, 30].

Не дивлячись на вирівнювання курсу гривні, ми маємо поступовий спад імпорту. Так за перші п'ять місяців 2016 року імпорт товарів скоротився на 6,2%, до 14,4 млрд доларів у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Хоча необхідно відзначити, що причиною цьому є стрімке скорочення торгівлі з Російською Федерацією, що займала перше місце у списках імпортерів та експортерів. В той же час імпорт товарів з ЄС до України зріс на 200,5 млн доларів і становить тепер 6,4 млрд. доларів, що на 3,3% більше за аналогічний період минулого року.

Слід відзначити, що особливість економіки України, як країни з перехідною економіку полягає в тому, що ціни внутрішнього споживання орієнтовані на ситуацію з обмінним курсом національної валюти, в той час, як в країнах з розвинутою економікою курс валют залежить від рівня цін. Це пов'язано не тільки з грошовими відносинами, а і з внутрішніми проблемами держави: непропорційна система ціноутворення, монополія в ключових галузях, низький рівень технологічного розвитку та інше.

Отже, знецінення гривні хоч і може виступати як позитивний фактор в плані експорту продукції, але через системні проблеми в економіці та дефіциті торгового та платіжного балансу всі переваги від цього повністю нівелюються [4, 77].

Роль іноземних інвестицій в розвитку економіки України. Відповідно до даних Держстату в економіку України у 2015 році було залучено іноземними інвесторами 3763,7 млн. доларів США і вилучено 891,3 млн. доларів США акціонерного капіталу.

На кінець 2015 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України склало 43371,4 млн.дол. США.

Специфіка інвестиційної діяльності полягає в тому, що інвестиційні кошти загалом спрямовуються уже в розвинені сектори економіки. Так, найбільша частка від інвестицій (близько 30,6%) спрямована у промисловість. На другому місці, 27,3% складають інвестиції у фінансові установи.

Якщо розглянути основний список країн-інвесторів, на які припадає 83,0% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 11744,9 млн.дол.США, Нідерланди – 5610,7 млн.дол.США, Німеччина – 5414,3 млн.дол.США, Російська Федерація – 3392,1 млн.дол.США, Австрія – 2402,4 млн.дол.США, Велика Британія – 1852,5 млн. дол.США, Віргінські Острови (Брит.) – 1798,9 млн.дол.США, Франція – 1528,1 млн. дол.США, Швейцарія – 1364,2 млн.дол.США та Італія- 972,4 млн.дол.США [6, с.15].

Але тут необхідно відмітити, що Кіпр, який посідає перше місце у цьому списку, виступає як одна з найпопулярніших країн, що відноситься до «офшорних зон». І інвестиції з цієї Країни слід сприймати перш за все, як інвестиції українських інвесторів, які раніше вивели гроші через офшорні компанії.

Тим не менш необхідно відзначити повільний, але важливий приріст інвестицій в економіку України, чому сприяють ряд проведених реформ, а саме:

- дерегуляція підприємницької діяльності, під час якої вже скасовано 16 документів дозвільного характеру, та було встановлено строк реєстрації бізнесу протягом двох днів;
- ліквідовано надмірне державне регулювання у різних сферах підприємницької діяльності, зокрема харчовій, аграрній, нафтогазовій та ІТ галузях;

- вдосконалено принципи ліцензування підприємництва, та порядок самого ліцензування, а також порядок застосування заходів впливу та санкцій;
- забезпечено адаптацію національного законодавства про технічні регламенти та оцінку відповідності до законодавства Європейського Союзу;
- спрощено порядок надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Геополітичний фактор. Не дивлячись на те, що головним вектором у зовнішній політиці України останні роки був вступ до Європейського Союзу з поступовою євроінтеграцією, до 2015 року головним експортером та імпортером товарів у відносинах з Україною була Російська Федерація. Але зовнішньоекономічні зв'язки нерідко використовувалися Росією, як важіль політичного впливу.

Так, можна навести приклад імпорту російського газу, коли ціна, що встановлювалась ВАТ «Газпром» була прямим наслідком внутрішньої та зовнішньої політики України. До методів впливу можна також віднести обмеження імпорту української сиро-молочної та м'ясної продукції, що свого часу мала значний негативний вплив на українських виробників, та надання кредитів під конкретні програми [4, с.80].

Щодо перспектив вступу України до Європейського Союзу, то тут слід відзначити ряд умов, що були передбачені Угодою про асоціацію Україна-ЄС, що була ратифікована 16 вересня 2014 року. Крім того під час підписання меморандумів з МВФ та іншими організаціями, Україна приймає на себе зобов'язання, що також мають свій безпосередній вплив.

Отже, важливою умовою становлення та розвитку фінансової системи України є врахування зовнішніх факторів впливу, що має як позитивний так і негативний характер на розвиток економіки України. До таких зовнішніх факторів можна віднести: співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями, інтеграцію України до Європейського простору, квотування та обмеження експорту, вплив обмінного курсу на формування умов зовнішньої торгівлі, роль іноземних інвестицій в економіку України та геополітичний фактор.

Стратегічний фінансовий аналіз впливу зовнішніх факторів на стан фінансової системи в умовах трансформаційної економіки України повинен здійснюється з метою визначення результативності фінансової діяльності держави та виявлення особливостей і перспективних напрямків її економічного розвитку на шляху євроінтеграції.

1. Барановський О.І. Предтечі фінансових криз / О.І. Барановський // Фінанси України. - 2009. - № 3. - С. 3-22;
2. Білорус О.Г. Сучасний погляд на глобалізацію в контексті економічного розвитку України / О.Г. Білорус // Фінанси України. - 2008. - № 1. - С. 147-148;
3. Гайдучук П.І. Глобалізація економічної рецесії та фінансової нестабільності / П.І. Гайдучук, К.В. Паливода // Фінанси України. - 2008. - № 1. - С. 24-32%;
4. Дорошенко І.В. Теоретико-методологічні концепції розвитку фінансових ринків в умовах глобальної кризи / І.В. Дорошенко // Фінанси України. - 2009. - № 3. - С. 77-89;
5. Економічна складова угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління;
6. Мельник В.М. Фіскальна політика держави в умовах фінансової кризи / В.М. Мельник // Фінанси України. - 2008. - № 11. - С. 11-17;
7. Немічева О.В. Аналіз структури фінансової системи України на основі системного підходу / О. В. Немічева, А. В. Малецький, А. Ю. Савенко // Вісник Хмельницького національного університету. - 2011. - № 2, Т. 1. - С. 174-179;
8. Селюченко Н.Є. Управління фінансовою системою України / Н.Є. Селюченко, З.К. Шмігельська. - Lviv Polytechnic National University Institutional Repository <http://ena.lp.edu.ua> [Електронний ресурс] - Режим доступу: -2012. - С. 366-371.